

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt: 6. No. 19. 1942

HEKİM HACI PAŞAYI TALEBESİNDEN SİNAN PAŞANIN METHETMESİ

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

İstanbul kütüphanelerinde çok değerli Türk Müelliflerinin el yazisiyle ve istinsah edilmiş müteaddid eserleri mevcuttur. Bu eserlerde bazan müellifleri hakkında mühim ve tercemei hal kitaplarına geçmemiş malûmata müsadif oluyoruz. Bunlar ancak bu eserlerin yalnız mazruflarile değil zarflerile yani muhteviyatından haric notlar tetkik olundukça meydana çıkıyor.

Anadolumuzun İbni Sina'sı denmeğe seza olan, Mısırdaki tıp ve ilim tahsilinden sonra Aydın oğlu Mehmed beyin daveti üzerine Birgi'ye gelen Konyalı Hacı Paşa (Hızır bin Ali) nin İstanbul kütüphanelerinde tamamen telif mahiyetinde Arabca bir çok eserleri vardır, ve bunların el yazisiyle nüshaları az değildir. Nitekim Topkapı sarayında Ahmed III kütüphanesinde 2070 Numarada Kitabüşşifa (شفاء الالام ودواء الالام) eseri Hacı paşamızın el yazisiyle olan nüshadır. İşte bu nüsha vefat tarihi olan 820 (1417) senesinden Saraya intikal edinceye kadar bir çok ellerde dolaşmıştır. Muhakkak ki hayatından beri gelen en eski nüshalardandır. İşte bu nüshanın başındaki boş sahifede talebesinden olduğu yazılan Sinan paşanın Hacı paşaya 3 beyitli bir methiyesi vardır. (şekil-1) Bunun başı veya sonu varını bilmiyoruz. Bu güne kadar başka bir sureti elimize geçmedi.

Tercemesini üsdadımız Profesör Şerefeddin Yaltkayadan reca ettik, bize bu suretle mealen terceme ettiler :

— Şifa kitabı ariflerin göğsünün şifasıdır (1):

Ondan fazilet erbabının mahrum kalması bir bedbahtlıktır.

[1] Mısra'daki (لصدور) kelimesi (لصدر) olursa vezin dürüst olur.
(Mütercim notu)

Selçuk tababeti literatürlerinden :

ANADOLU SELÇUKİ DEVLETİ TARİHİ

*Türkçeye çeviren : M. Nuri Gencosman
Notlar ilâve eden : F. N. U z l u k
Ankara Uzlu k Bası me vi 1941
Fiyatı 2 Lira*

Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Sekiz seneden beri bilhassa Selçuk Tıp Tarihi ve tezhib ve nakış usulleri üzerine çalışırken müracaat edeceğimiz esas ana kaynaklarımızın türkçede ne kadar az olduğuna hayret eder ve bu gibi me'hazlerin çoğalmasını dilerdik. İşte bu düşüncemizi fi'len yine değerli bir meslekdaşımız tahakkuk sahasına koydu. O meslekdaşımızın Ankarada çalışan Doktor Feridun Nafiz Uzlu k olduğunu onun sık sık neşriyatından bulmak kabildir.

Evvelâ Anadolu Selçukileri gününde Mevlevî Bitikleri serisini neşretmeğe başladı. Mevlananın yedi mev'izesini ve ayrıca mektuplarını neşretti. Nesriyatına bir intizam ve hız vermek için Ankarada bir de matbaa satın aldı. Ona kendi ismini verdi. İşte o bu gibi ilmi eserleri neşre karar verdiği matbaasında 828 sahife tutan, Sultan Veled Divanını bastırdı. Şimdi de İbn Bîbîn'in Farisice muhtasar Selçuknamesinin Houtsma tarafından hülâsa edilip ve debdebeli elfazından ayrılarak esas tarihî kısımların neşredilmiş olduğu Farisice aslından türkçeye M. Nuri Gencosman tarafından yapılan tercümesini, Emin Molu, İsmail Hadımoğlu, Nuri Kurulmuş, Sedad Çumralı, Tahir Mıhçı ile tabiinin ve bir de müterciminin arifane ve müşterek maddî yardımlarile aynı matbaada bastırıldı. Bu gibi neşriyata birçok arızî matbaacılık buhranları karşısında devam olunacağını öğreniyoruz. Demek F. N. Uzlu k Anadolu selçukileri gününde tarih bitikleri serisine başlıyor, ve bu yeni eser de onun birinci numarasını alıyor.

Şehir ve şahıs indeksile çok iyi hazırlanmış ve yanlışsız basılmış bu eser Selçuk Tarihi için elimiz altında kolayca bulunup müracaat edeceğimiz kaynaklardan biri olmuştur.

Eserin terceme dili pek iyidir, ve muvaffak olmuş bir terceme-
dir. Bizim Selçukiyat sahasında değerli âlimlerimizden olan üsta-
dımız Dr. F. N. Uzluk'un da mühim notları vardır.

Nihayet şahsî teşebbüsler neticesi olarak başarılan bu nesri-
yatı tebrik etmek vazifemizdir. Bu gibi çalışmalar, bu âlimlerimizin
en büyük vatanî vazifelerinden birisinin, millî kuvvetlerimize gü-
venerek çok müsterih yaşadığımız şu senelerde, böyle başarılıabi-
leceğine çok mühim bir örnek olmuştur. Artık ilmî çalışmaların da
bir millî mücadele olduğunu hepimiz idrak etmiş bulunuyoruz.

Eserin başında anadolu türkülerinden Karaman oğlu Mehmed
beyin 676 (1277) tarihinde " bu günden sonra divanda, dergâhda
Bargâhda, meclisde meydanda türkçeden başka dil kullanılmıya-
caktır. " sözünü öğreniyoruz. Eserde bu sözü söyleyen Yüce
Anadolulu hemşehrimizin hatırasına ithaf olunuyor.

Houtsma'nın eserin tarihî kısımlarını tamamen alarak bu mühim
bahsi titizlikle sadeleştirmesi aranılacak cihetlerin kolay bulunması
ve çabuk okunmasını temin etmiştir. Vakia bu eserin aslı Murad
II zamanında devrin âlimlerinden yazıcı zade Ali tarafından kısmen
türkçeye çevrilmiştir. Buna vaktile müracaat etmiştik. Fakat elfazı
hakikaten çok karışıktır. Açık ve sarîh olarak Türkçeye çevrilme-
mesinden istifade az olmaktadır. İşte bu kısaltılmış Farsîce metnin
türkçeye çevrilmesi bu cihetle faideli olmuştur. Mütercimini ve ta-
biini ve buna maddeten yardım edenleri tekrar tebrik ederken
eserin sahifelerini türk tıbb tarihinin Selçuk tababeti noktasından
çevirelim :

Görürüz ki anadoluda birçok hastane bina eden Selçuk hü-
kümdarı ve ümerasının hayatlarını burada öğrenmek kabildir. Son-
ra Selçuk hükümdarları Alaeddin Keykubadın Anadolulu, Türk
hristayanlarından cerrah Fasil tarafından nasıl ameliyat edildiğini
öğrenelim :

(Sahife 116) Selçuk hükümdarı Alaeddin'in düğün vesilesile
Malatyada misafirlerini karşılamak üzere yollandığında, boynunda
bir çıban peyda oldu ve bu yüzden büyük ıztıraplar çekti. Malat-
yaya yetişmezden üç gün evvel gelin alayı oraya inmiş, Şamın
büyük ümerası da birlikde gelmişlerdi. (Malatyaya varınca) Alaed-
dinin ıstıracları devam ediyordu. Malatyada hazır bulunan hazık
tabibler, eğer çıbana neşter ucu dokunursa büyük tehlike vardır,
ümid edilirken pansiman ve ilaçlarla tedavisi kabil olacaktır mütale-
asında bulundular. Sultan Cerrah Fasili çağırmasını emretti Vasil
Çıbanın kemale ermiş olduğunu görünce başını tehlikeye koyarak

neşterini bir tertib yaraya sapladı ve derhal cerahat ve sarı sular boşanmağa başladı. Emir Karatay leğen hazırladı, Cerahat akdıkca Sultanın canı rahata kavuşuyordu. Tamamile temizlenince uyku galebe etti. Geceyi tam istirahatle geçirdi. Halk bu halden evhama kapıldı. Sultana zarar eriştiğini zannetmişlerdi. Padişah uyanınca tekrar cerrahı istedi Vasil Sultanın çenesinin etrafının pamuklarla doldurarak daha ziyade rahatlaşmasını temin etti.

Alaeddin dedi ki : benim selâmete kavuştuğumdan sevinenler Vasili memnun etmeğe gayret etsinler. O sabah bir günlük masrafının teminini düşünmekte olan Vasil akşam olunca Servette Karun ile müsavi olmuş, deniz gibi hazinelere kavuşmuşdu. Bahusus Şam ve Rum (Anadolu) diyarı ümerası ile misafir hatunlar büyük ikramlarda bulundular. Bir hafta içinde yara kapanmış, sultan seyrana çıkmışdı.

Cerrah Fasil Anadolu hristiyan türklerindedir. Bu ameliyattan evvel Sultanı tedavi eden hekimler : Sadrı Feridüddin Mahammed Cacürmi, Bedrüddin Cerir iki (ki külliyatı kanunu nazmetmiştir.) İzzettin bin Hübili Musuli, Takiyüddin tabib ve Seyfüddevlei Nasranidir. Hastalığını Dr. F. N. Uzluk kan çıbanı sanmaktadır. (Bak indekse)

Selçuk tababetinde ismi geçen Alaeddin Ali, Çankırıda hastane yaptıran Cemaleddin Ferruh, Alaeddin Keykubat, Karatay, Sahib Ata Muiniddin Süleyman Pervane gibi hükümdar ve zevat için de terceme hallerini tamamlayacak malumat vardır.

Sivasda darürraha yaptıran Rahat oğlu Kemaleddin (Ahmed) hakkında pek kısa malûmat buluyoruz. Hautsma'nın muhtasar Selçukname metninin 310 uncu sahifesinde olan bu izahatın tercemesinden (s. 280) Kemaleddin'in ulemadan olduğunu öğreniyoruz.

Şimdi elimize geçen 687 (1288) tarihli vakfiyesine göre Kemaleüddinin Sivasda yaptırdığı darürraha sulehadan fakir ve miskin olanlara tahsis olunmuşdur. Oğulları da 720 (1320) senesinde burasını bir kitabe ile tecdid etmişlerdir.

Görülüyor ki bu terceme edilen eser Selçuk tarihi ve Selçuk tababeti için mühim bir me'hazdır. Terceme edeni, bastırılanını ve Uzluğun matbaasını tebrik eder ve bu güzel tercemeyi herkese hararetle tavsiye ederiz.

